

TÜRK BİLİMDE ARAYIŞLAR

TİMUR KOCAOĞLU

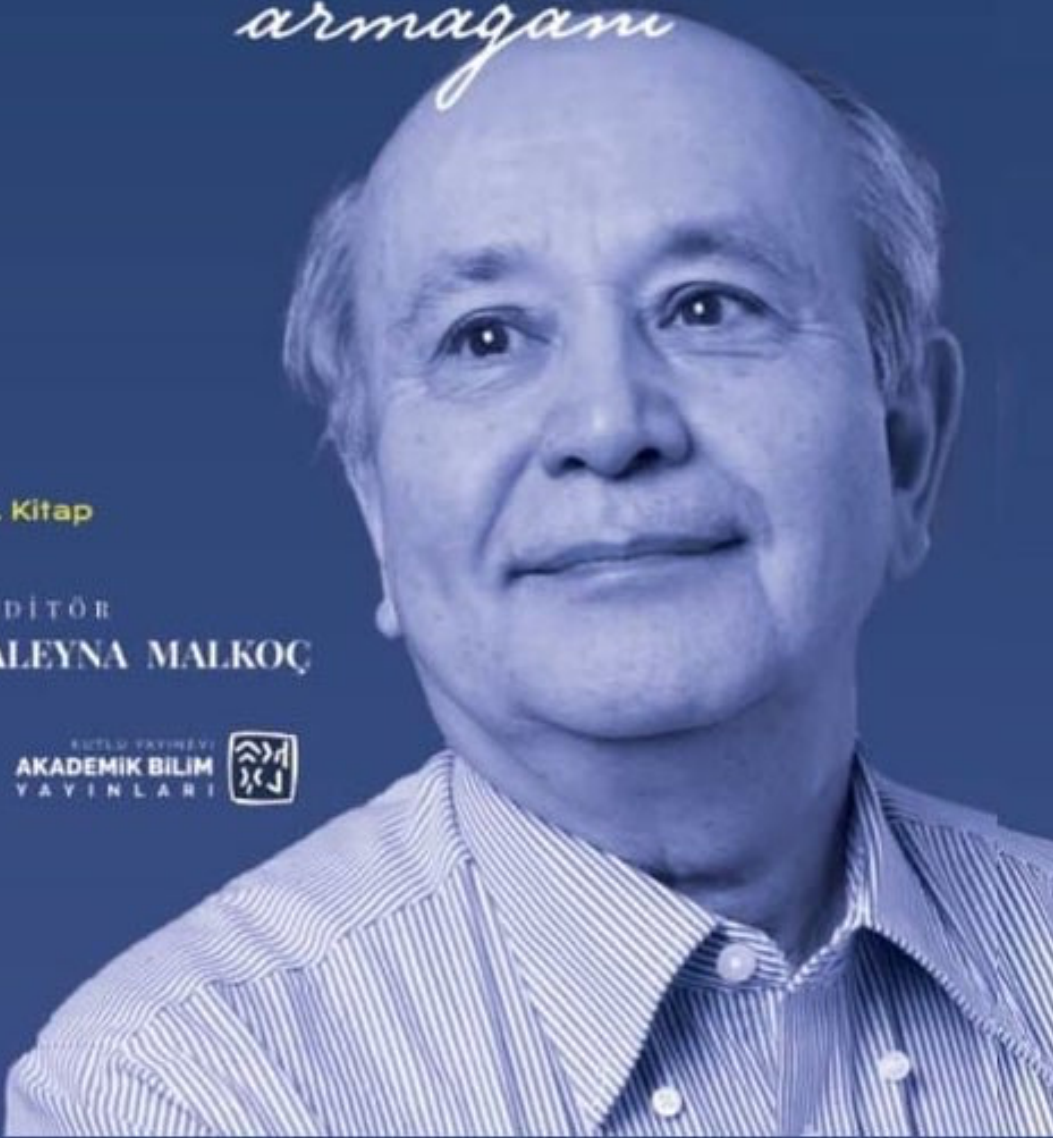
armağanı

1. Kitap

EDİTÖR

ALEYNA MALKOÇ

KUTLU FAYRİZEVİ
AKADEMİK BİLİM
YAYINLARI

TÜRKBİLİMDE ARAYIŞLAR

Timur Kocaoğlu Armağanı

Birinci Kitap

Editör:
Aleyna Malkoç

Kutlu Yayınevi
2022

KUTLU YAYINEVİ

göksel sözcüklerin yayıncısı

T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
yayıncı belgesi: 50661

bétik: 867

Editör:
Aleyna MALKOÇ

Kapak tasarımcısı:
Cafer ULUÇ

1. baskı: Mart, 2022 – İstanbul

ISBN: 978-625-7665-85-8

© Aleyna MALKOÇ

Tüm içerik yazarlarının sorumluluğundadır. Yayınevi yalnızca basım, dağıtım ve satış işlemlerinden yükümlüdür.

KUTLU YAYINEVİ – göksel sözcüklerin yayıncısı
Kartaltepe Mahallesi, Atakan Sokağı, No: 3/A
Sefaköy, Küçükçekmece - İSTANBUL
İletişim: 0850 241 76 34, istek@kutluyayinevi.com

Kaya Dijital: 47102
Maltepe Mah. Davutpaşa Cad. Emintaş Matbaacılar Sitesi No:101/398 Topkapı,
Zeytinburnu - İSTANBUL

- 000 **Akim C. Nurseytov** (*Kırgızistan*): Toguz Korgool Oyunu [Çev: Göksel Öztürk (*Türkiye*)]
- 000 **Gülcan Kızılözen** (*Türkiye*): Erdebil Masallarının Başlangıç ve Bitiş Formellerinin (Kalıplarının) Söylem Analizi
- 000 **Gülden Sağol Yüksekaya** (*Türkiye*): Birbiriyle Evli Olan Kadın ve Erkek Karşılığında Kullanılan Kelimeler ve Dil Düzeyleri
- 000 **Hikmet Koraş** (*Türkiye*): Rauf Parfi'nin Sanat Anlayışı ve Poetikası Üzerine Bir Deneme
- 000 **Hulkaroy Hamidullaqizi Boltaboeva** (*Özbekistan*): Mehmed Akif Erso'ya Va Abdurrauf Fitrat Asarlarida Ma'rifiy Qarashlar
- 000 **Kamol Abdullaev** (*Tajikistan*): The Bukharan People's Soviet Republic in the Middle of Russians and Basmachis
- 000 **Kutlu Altay Kocaova**: Osman Kocaoglu: Türkiye Vatandaşlığından Çıkarılması ve Yeniden Alınması
- 000 **Leyla Karahan** (*Türkiye*): Art-ır-mak mı? Art-tır-mak mı?
- 000 **Mambet Qoygeldiyev** (*Kazakistan*): Алаш-Орда как альтернатива Советской власти
- 000 **Mehmet Mehdi Ergüzel** (*Türkiye*): Vefatının 66. Yılında İsmail Habib Sevük'e Dair
- 000 **Mesut Şen** (*Türkiye*): Babür'ün Ordusu
- 000 **Mustafa Altun** (*Türkiye*): Cümle Tanımları
- 000 **Nermin Ercan** (*Türkiye*): Çolpan Üzerine 1987'de Timur Kocaoglu Danışmanlığında Yaptığım Yüksek Lisans Tezim
- 000 **Öztürk Emiroğlu** (*Polonya*): Türk Dünyası Yazarı Cengiz Dağcının İlk Romanı
- 000 **Qahramon Rajabov** (*Özbekistan*): II боб. Ўрта Бухоро ва Шарқий Бухорода озодлик кураши динамикаси (1921-1926 йиллар)
- 000 **Recai Ünal** (*Türkiye*): Çağdaş Türkiye Türkçesi (ÇTT) Örneğinde Dildeki Anlatımların Tümce Olma Ölçütleri
- 000 **Said Bek Boltabayev** (*Türkiye*): An Early Turkic Translation of Tafsīr-al-Tabarī
- 000 **Shahnoza Nazarova** (*Özbekistan*): Yangi O'zbek She'riyatining Shakllanishida She'riy To'plamlar Tajribasi
- 000 **Shamsaddin Kamoliddin** (*Özbekistan*): Аҳмад Йўгнакийнинг Таржимаи Ҳолига Доир
- 000 **Sulaymon Inoyatov** (*Özbekistan*): Бухоролик икки буюк сиймо: тарих ва тақдир ўхшашлиги
- 000 **Şevket Toket** (*Türkiye*): Osman Gökçe'nin İlk Şiir Kitabı- Berit'ten Beri'nin - Dünyası

FİLOLOJİK TÜRK DİL BİLGİSİNDEKİ CÜMLE TANIMLARININ KAYNAKLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Doç.Dr.Mustafa Altun

Özet

Bu makalede filolojik Türk dil bilgisinin temel eserlerinde yer alan cümle tanımlarının geçmişe dönük kaynakları üzerinde durulmaktadır. Bu çerçevede Port-Royal Dil Bilgisi'nden başlayarak Steinhil'in öncülüğünü yaptığı ve Graffi'nin Psikolojizm Çağı diye nitelendirdiği Batı dil bilgisi anlayışlarının cümleye bakışı ve bunun filolojik Türk dil bilgisi ile benzerlikleri ele alınmaktadır.

Abstract:

1. Giriş

Türkçenin söz dizimi üzerine yazılan kaynaklara baktığımızda cümlelerin tanımı, ögeleri ve kapsamıyla ilgili aşağı yukarı birbirine benzer yaklaşımlar olduğu görülür. Ancak bu yaklaşımlar yazarlarının kendi özgün akademik görüşlerini yansıttığı kadar geçmiş akademik çalışmaların da izlerini taşır. Aşağıdaki satırlarda farklı kaynaklardan yaptığımız alıntılarla bu izleri bulmaya çalışacağız.

2. Filolojik Türk Dil Bilgisi Kaynaklarında Cümle

Bu yolda ilk bakacağımız kaynaklar filolojik Türk dil bilgisi diye adlandırdığımız kaynaklar olacak.

Türk Dil Kurumu Sözlüğünde cümle “*Bir **yargı** bildirmek için tek başına çekimli bir fiil veya çekimli bir fiille kullanılan kelimeler dizisi, tümce.*” diye tanımlanır (TDK, 2020).

Fransız dilci Jean Deny cümle için “Cümle öbekleri az çok açık bir biçimde bir **hüküm** ifade etmeye yarar. Bunun sonucu olarak da cümlede **mantıkî ögeler** olarak bir özne ve bir yüklem bulunur.” ifadesini kullanır. (Deny, 2012: 712)

Muharrem Ergin ise cümleyi “*Bir **fıkri**, bir **düşünceyi**, bir **hareketi**, bir **duyguyu**, bir **hadiseyi** tam olarak bir **hüküm** hâlinde ifade eden kelime gurubudur.*” diye tanımlar (Ergin, 2009:398).

Leyla Karahan da cümleyi “*Bir **düşünceyi**, bir **duyguyu**, bir **durumu**, bir **olayı** **yargı** bildirerek anlatan kelime veya kelime dizisine cümle denir.*” olarak ifade eder (Karahan, 2010:9).

Türkiye’deki dil bilgisi çalışmalarının özellikle Alman Türklük bilimi ekollerinin etkisinde kaldığını ve bu yolla cümle tanımlarının Kıta Avrupası’nın görüş ve yaklaşımlarıyla örtüştüğünü ileri sürmek mümkündür. Halil İbrahim Ertürk ise farklı bir düşünceyi dile getirmekte, Anadolu sahasında 1530-1531 yıllarında Bergamalı Kadri tarafından kaleme alınan Müyessiretü’l-Ulum’dan itibaren küçük farklılıklarla birlikte bir ‘**hüküm**’ belirtme koşulunun olduğunu ifade etmektedir (Ertürk, 2020).

Kaynaklar

- Buroker, Jill (2014), “Port Royal Logic”, **Stanford Encyclopedia of Philosophy**, <https://plato.stanford.edu/entries/port-royal-logic/#TheJud> (e.t. 20.12.2020)
- Ergin, Muharrem (2009), **Türk Dil Bilgisi**, Bayrak Basım Yayım Tanıtım.
- Delice, Halil İbrahim (2012), “Cümle Nasıl Tanımlanmalıdır?”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic** Volume 7/1 Winter 2012, s.37-40.
- Deny, Jean (2012), **Türk Dil Bilgisi**, (Hazırlayan: Ahmet Benzer), Kabalcı Yayınları.
- Ertürk, Halil İbrahim (2020), “Türk Gramerciliğinde Cümle Tasnifleri Üzerine Bir İnceleme”, **Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature**, Cilt 6, Sayı:3 Yaz 2020, (404-417) Doi Numarası 10.20322/littera.749931
- Graffi, Giorgi (2001), **200 Years of Syntax: A Critical Survey**, John Benjamin Publishing.
- Karahan, Leyla (2010), **Türkçede Söz Dizimi**, Akçağ Yayınları, 15. Baskı.
- Kusch, Martin (2020), “Psychologism”, **Stanford Encyclopedia of Philosophy**, <https://plato.stanford.edu/entries/psychologism/> (e.t. 20.12.2020)
- Özkan, Mustafa (2013), **Türkçe Cümle Bilgisi II**, (Editörler: Mustafa Özkan, Hülya Pilancı), Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Özsoy, Sumru, Balci, Ayla, Turan, Ümit Deniz (2012), **Genel Dilbilim I**, (Editörler: Sumru Özsoy, Zeynep Erk Emeksiz), Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 2. Baskı.
- Steinthal, Heymann (1855), **Grammatik, Logik und Psychologic**, Berlin, F.
- Dümmler (Reprint Hildesheim: Georg Olms, 1968.)
- Steinthal, Heymann (1860a), **Charakteristik der hauptsächlichen Typen des Sprachbaus**, Zweite Bearbeitung seiner Classification der Sprachen. Berlin: F. Dümmler.
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü <https://sozluk.gov.tr/> (e.t. 20.12.2020)
- Ünal, Recai (2018), “Çağdaş Türkiye Türkçesi Dizim Betiminde Cümle-Önerme, Yetkinlik-Yargı Kavramları Üzerine”, **XIII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri Kitabı**, Varşova, Polonya 25-28 Eylül 2018, s.534-540.